

શ્રી યશોવિજયજી

જૈન ગ્રંથમાળા

દાદાસાહેબ, ભાવનગર.

ફોન : ૦૨૭૮-૨૪૨૫૩૨૨

૩૦૦૪૮૪૬

પદ્મવદ્યુરિ જ્ઞાનમંદિર : કપડવણજ

નવાંગીવૃત્તિકાર

અભયદેવસૂરિ

[આગમપ્રભાકર મુનિરાજ શ્રી. પુણ્યવિજયજી મ. ની પ્રેરણાથી]

: લેખક :

અધ્યાપક બેચરદાસ શુભરાજ દોશી

THAKKAR ALL IN

૪૪૪૨ અમુલ જેન

—: પ્રકાશક:—

વાડીલાલ એમ. પારેખ

કપડવણજ

ઉદ્ઘાટન: વિ. સં. ૨૦૧૦ વૈશાખ સુદિ ૫ : તા. ૭-૫-૧૯૫૪, શુક્રવાર

નવાંગીવૃત્તિકાર શ્રી અભયદેવસૂરિ

સૂર્યો વપ્પમદ્વાલ્યા અભયદેવસૂરયઃ ।

દેમાચાર્યાશ્ચ મલયગિર્યાદ્યાશ્ચાઽભવન્ પરે ॥

(શ્રી વિનયવિનય ઉપાધ્યાય; યુગપ્રધાનસંબંધ, લોકપ્રકાશ)

જગતમાં જે દેશમાં અને જે કાળમાં જ્યારે જ્યારે પ્રજાને ભીડ પડી છે ત્યારે ત્યારે કોઈ ને કોઈ ભીડભંજન વ્યક્તિ પ્રજાની વારે આવી જ પહોંચી છે, એવો કોઈ પ્રાકૃતિક વા દૈવી નિયમ સનાતન છે માટે જ (ગીતા અધ્યાય ૪ માં) કહેલું છે કે—

યદા યદા હિ ધર્મસ્ય ગ્લાનિર્ભવતિ ભારત ! ।

અમ્યુત્થાનમધર્મસ્ય તદાત્માનં સૃજામ્યહમ્ ॥ ૭ ॥

પરિત્રાણાય સાધૂઃ । વિનાશાય ચ દુષ્કૃતામ્ ।

ધર્મસંસ્થાપનાર્થાય સંભવામિ યુગે યુગે ॥ ૮ ॥

અર્થાત્ જ્યારે જ્યારે પ્રજા અધર્મને વશ પડી ભારે મૂઝવણમાં પડે છે, ધર્મને નામે અધર્મ જોર પકડે છે, સાધુપુરુષો સીદાવા માંડે છે અને દુષ્ટ લોકો પ્રબળ બને છે તેવે તેવે સમયે પ્રજાના પોકારો જ કોઈ એવી ભીડભંજન વ્યક્તિને પકડે છે કે જેના જન્મથી પ્રજા ફરી પાછી ધર્મને માર્ગે ચડે છે, જડતાનું—અધર્મનું જોર નરમ પડે છે.

જૈન શાસનમાં આવી ભીડભંજન વ્યક્તિઓ અનેક થતી આવી છે, દાખલા તરીકે : (૧) જે સમયે કેવળ અંધશ્રદ્ધાએ જોર પકડ્યું ત્યારે આચાર્ય સિદ્ધસેન દિવાકરે જન્મીને એ અંધશ્રદ્ધાના અંધારાને ભેદવા ખરેખરા દિવાકરનું જ કામ કરી બતાવ્યું હતું.

(૨) જે સમયે આચારમાં શિથિલતા વ્યાપી ગઈ અને અનાચારીઓની પ્રબળતા થઈ ગઈ ત્યારે આચાર્ય હરિભદ્રે એ અનાચારનાં જાળાંને તોડી ફરી પાછું સદાચારનું સામ્રાજ્ય સ્થાપ્યું હતું. (૩) સમગ્ર જૈન શ્રુત એક સમયે કંઠાઈ રહેતું, દુષ્કાળોની ખતરનાક અસરને લીધે જ્યારે એ શ્રુત નાશની અણી ઉપર આવી પહોંચ્યું ત્યારે શ્રીદેવર્ધિગણિ ક્ષમાશ્રમણે મહાપરિશ્રમ કરીને સમસ્ત શ્રમણ સંઘને વલ્લભીપુરમાં એકઠો કરીને તેને માંડ માંડ સાંધ્યું અને સૌથી પ્રથમ પુસ્તકાકૃત કયું. (૪) ફરી પાછું એ જ શ્રુત જ્યારે છિન્નભિન્ન થઈ જવા આંચું ત્યારે પ્રાવચનિક પુરુષ યુગપ્રધાન શ્રીઅભયદેવસૂરિએ, તેની અનેક જુદી જુદી વાચનાઓ મેળવી, તેમને સરખી કરીને અને અસ્તવ્યસ્ત થયેલા એ શ્રુતના પાઠોને મહાપરિશ્રમે ઠીકઠાક કરીને એ મહામૂલા જૈન શ્રુતને, તેની ઉપર વૃત્તિઓ રચીને, કાળના જડમામાંથી ખચાવી લીધું છે, એટલું જ નહીં પણ કાયમને માટે તે શ્રુતને તેમણે ચિરંજીવ કરેલું છે. માટે જ તેઓ જૈન શાસનમાં મહાપ્રાવચનિક પ્રભાવકની કોટિમાં મોખરે આવે છે અને તેથી જ મહાવૈયાકરણુ શ્રીવિનયવિજયજી ઉપાધ્યાયે તેમની ગણના યુગપ્રધાન પુરુષમાં કરી ખતાવી છે. આવી ભીડભંજન વ્યક્તિઓને જૈનશાસનમાં યુગપ્રધાન વા પ્રભાવક ગણવામાં આવે છે.

જેમના નામ સાથે આ કપડવંજ નગરમાં જ્ઞાનસંસ્થા સ્થપાઈ રહી છે તે આચાર્ય અભયદેવસૂરીશ્વરજી એવા જ યુગપ્રધાન અને પ્રાવચનિક પ્રભાવક પુરુષ હતા.

પ્રસ્તુત છે માટે કહેવું જોઈએ કે આચાર્ય અભયદેવના સમયે શ્રમણસંઘની શિથિલતાને લીધે જૈન આગમોની જે અવ્યવસ્થા દુરવસ્થા અને દુર્બોધતા હતી તેના કરતાં વર્તમાનમાં તો એ અનેકગણી વધી પડી છે. તેને દૂર કરવા સારુ જૈન સંઘ ધ્યાન નહીં આપે અને નિષ્ક્રિયની પેઠે એ સ્થિતિ તરફ હજી પણ આંખ-મીંચામણાં કર્યા કરશે તો વર્તમાન જૈન આગમ સાહિત્ય ભવિષ્યમાં કેવી ભયાનક પરિસ્થિતિએ પહોંચશે, તે કદપના પણ જૈન શાસનના પ્રેમીને કમકમા ઉપજાવનારી છે.

આચાર્ય અભયદેવના સમયે શ્રમણસંઘમાં જે જાતની શિથિલતા હતી તેના કરતાં વર્તમાનમાં બીજી જાતની શિથિલતા વ્યાપી ગઈ છે. વિદ્યાને રસ સુકાવા લાગ્યો છે, આગમોના અભ્યાસની પરંપરા તો ક્યારનીય છિન્નભિન્ન થઈ ગઈ છે અને જ્યાં જુઓ ત્યાં કથાવાર્તા રાસ અને લોકરંજન ચાલી રહ્યાં છે. આ સમય વિજ્ઞાનપ્રધાન છે અને જૈનધર્મને છોડી કરીને તેના અભ્યાસ-પ્રચાર દ્વારા જગતમાં શાંતિ પહોંચાડી શકાય તેવા અદ્યતન શુદ્ધ સાહિત્યના નિર્માણનો છે. તેવે ખરે સમયે આપણે ઊંઘતા રહેશું અને આગમોની અશુદ્ધ મહા અશુદ્ધ આવૃત્તિઓ કરી કરીને સંતોષ માનીશું તો માનું છું કે આપણે બીજા કેને મૂઢ કહીશું ?

આશા તો રાખું છું, આવી આવી સ્થપાનારી જ્ઞાનસંસ્થાઓ યુગના પ્રવાહને પારખીને જૈનશાસનની પ્રભાવના વધે તેવી રીત જરૂર અખત્યાર કરશે.

અહીં સ્થપાનારી જ્ઞાનસંસ્થા તરફ શુભ લાગણીઓ ખતાવવા સાથે મારે બે મુદ્દા તરફ આપ સૌનું ધ્યાન ખેંચવાનું છે.

પહેલો મુદ્દો આચાર્ય અભયદેવનો ઇતિહાસ.

બીજો મુદ્દો કપડવંજની ધર્મપ્રિયતા.

સાધક નિરપૃહ મુનિઓ વા આચાર્યો સાધનાના ખપપૂરતું સાહિત્ય નિર્મે છે. તેઓ પોતે જાતે પોતાના અંગત વિષય સંબંધે લાગ્યે જ કલમ ચલાવે છે. જુઓ, મહાપ્રભાવક દિવાકરજીએ પોતા માટે કયાંય કશો પરિચય આપેલ છે ? એવા જ કાંતદર્શી આચાર્ય હરિભદ્રે પોતાની જાતને કયાંય જરા નેટલી પણ ઓળખાવવા પ્રયાસ કરેલ છે ? એ શિષ્ટ પરંપરાના અનુયાયી યુગપ્રધાન શ્રી અભયદેવસૂરિએ પણ પોતાની જાતનો તો શું પણ પોતાના મૂળ નામ વગેરેનો સુધ્ધાં કયાંય પરિચય આપેલ નથી. તેમણે જે જે અંગસૂત્રો વા બીજા ગ્રંથો ઉપર વૃત્તિઓ લખેલ છે તેમાં દરેકમાં અંતભાગે^૧ પોતાની ટૂંકી વંશાવલી-માત્ર ગુરુપરંપરા આપેલ છે.

૧ જુઓ સ્થાનાંગવૃત્તિ, સમવાયાંગવૃત્તિ, ભગવતીવૃત્તિ, જ્ઞાતાસૂત્રવૃત્તિ, પ્રશ્ન-વ્યાકરણસૂત્રવૃત્તિ અને ઔપપાતિકસૂત્રવૃત્તિની પ્રશસ્તિઓ.

એ ગુરુપરંપરામાં ગુરુત્વ નામ, ધર્મકુલ તરીકે ચાંદ્રકુલ, કઈ વૃત્તિ કયા ગામમાં કયે વર્ષે અને કયે સ્થાને રહીને કરી તે, રચેલી વૃત્તિનું શ્લોકપરિભાણ, વૃત્તિ રચવામાં જેમણે જેમણે સહાયતા આપી હોય તેમનાં નામ તથા જેમણે પોતે કરેલી તમામ વૃત્તિઓને શોધી આપેલ છે એટલે તે તમામ વૃત્તિઓને આખેઆખી જોઈ તપાસીને તેમના ઉપર પ્રામાણ્યની મહોર કરી આપવા જેમણે સર્વથા નિસ્પૃહભાવે કેવળ શ્રુતભક્તિથી મહાપરિશ્રમ ઉઠાવેલ છે તેમની હકીકત-કૃતજ્ઞતાપૂર્વકનો નિર્દેશ-એ બધું તેઓએ લગભગ પ્રત્યેક વૃત્તિને છેડે નોંધેલ છે તથા એ સાથે સાથે તે તે વૃત્તિઓને રચવાનું પ્રયોજન-વિશિષ્ટ પ્રયોજન-વૃત્તિની આદિમાં કે અંતમાં વા કયાંક બંને સ્થાને બતાવેલ છે.

તેમણે કરેલો પ્રયોજનનો આ નિર્દેશ જ તેમના સમયની પરિસ્થિતિ ઉપર ઘણો સારો પ્રકાશ પાડે છે.

આ સિવાય તેઓ પોતાની મુનિવંશાવલી શસ્ત્ર કરતાં પહેલાં જ કેટલેક સ્થળે શ્રીમદ્વાવીરાય નમઃ । શ્રીપાર્શ્વનાથાય નમઃ । એ રીતે બંને તીર્થનાયકોને પણ સંભારતા રહ્યા છે. જોકે વૃત્તિઓના પ્રારંભમાં તો કેવળ શ્રીવર્ધમાનસ્વામિને નમસ્કાર કરવાનો નિર્દેશ છે અને અંતમાં તેઓ બંને તીર્થનાયકોને કયાંય કયાંય સંભારે છે તે પણ કોઈ વિશિષ્ટ વૃત્તાંતનું સૂચક છે, જે વિશે આગળ કહેવામાં આવશે.

પ્રયોજનના નિર્દેશમાં જે ઇતિહાસ છુપાયેલ છે તેનો થોડા ઉલ્લેખ અહીં થઈ જાય તો અસ્થાને નથી.

પ્રયોજન બાબત લખતાં તેઓ જણાવે છે કે ૨આગમોના અભ્યાસ-પરિશીલનનો સંપ્રદાય ટકી શક્યો નથી, તે વિશેની તર્ક-દૃષ્ટિએ થતી ચર્ચા અટકી ગઈ છે, આગમોના મનન-ચિંતનની આલી આવતી પરંપરા વીસરાઈ ગઈ છે, આગમોની વાચનાઓનું પણ વૈવિધ્ય છે, આગમોની લખેલી પોથીઓ પણ અશુદ્ધ રીતે લખાયેલી

૨ બુદ્ધો સ્થાનાંગવૃત્તિની પ્રશસ્તિ: 'સત્સંપ્રદાયહીનત્વાત્' ઇત્યાદિ શ્લોક.

ઉપલબ્ધ છે, કયાંય કયાંય આગમોના અર્થ વિષે મતભેદો પણ પ્રવર્તે છે, આગમો આખત દુઃસંપ્રદાય પ્રવર્તી રહ્યો છે, એટલે જે પરંપરા ઉપલબ્ધ છે તે પ્રામાણ્ય પ્રાપ્ત નથી, પોથીઓ લખવામાં બેકાળજીપણાને લીધે આગમો ખિલ-ખંડિત થઈ ગયા છે, ઉપલબ્ધ લિખિત પુસ્તકો વિગુણ છે, આગમોનાં કૂટ પુસ્તકોનો પ્રચાર થઈ રહ્યો છે, વાચનાના ભેદો અપાર છે, આવા આવા હેતુને લીધે આગમો મહાદુર્ભાગ બની ગયા છે.

જે જ્ઞાન ઉપર સંયમ સદાચાર ત્યાગ બ્રહ્મચર્ય વગેરે સાધુ-ઓની ચર્ચાનો મૂળ આધાર છે તે જ્ઞાન મૂળ આગમોમાં જ ઉપલબ્ધ છે એથી જો આગમો પોતે જ વ્યવસ્થિત વાચનાવાળા અને વ્યવસ્થિત પાઠવાળા ન હોય તો પછી મુનિઓનો સંયમધર્મ શેના આધારે ટકે ?

આ બધી પરિસ્થિતિને જોઈ-સમજી આગમની તરફ અસાધારણ ભક્તિ ધરાવનાર સમ્યક્ જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્રના આરાધક એવા શ્રીઅભયદેવસૂરિને તેમના ઉપર વૃત્તિ લખવાની પ્રેરણા થઈ આવે એ સહજ હતું એટલું જ નહીં પણ પોતે આદરેલી વૃત્તિ-ઓ લખવાની પ્રવૃત્તિ ઉપરના અનુચિત આક્ષેપોનો પણ તેઓએ સામનો કરેલો અને તેમની સામે ઊભી થયેલી વિઘ્નપરંપરાને પહોંચી વળવા સુધ્ધાં તૈયારી દાખવેલી.

પ્રભાવકચરિત્રકાર^૩ તેમના વિશે લખતાં કહે છે કે આચાર્ય અભયદેવના શરીરમાં થયેલ રક્તવિકારનો વ્યાધિ જોઈને તેમના સમયના લોકો એટલે સાધુઓ વા ગૃહસ્થો એમ કહેવા લાગેલા કે આચાર્યે અંગો ઉપર લખેલી વૃત્તિઓમાં ઉત્સૂત્રપ્રરૂપણા આવી જવાને લીધે તેમને શિક્ષારૂપે કોઠ જેવો ભયંકર વ્યાધિ ન થાય એમ કેમ બને ? એ રીતે તે સમયના આચારહીન જડ લોકોએ

૩ જુઓ પ્રભાવકચરિત્ર-ઓગણીશમે શ્રીઅભયદેવસૂરિચરિત્રપ્રબંધ શ્લો. ૧૩૦, જુઓ ટિપ્પણ ૧૪ મું. તથા શ્લો. ૧૩૧—

“અમર્ષણજનાસ્તત્ર પ્રોચુસ્તસૂત્રવેશનાત્ ।

વૃત્તિકરસ્ય કુષ્ઠોઽમૂત્ કુપિતૈઃ શાસનામરૈઃ ॥

વૃત્તિઓની રચના અને રોગ વચ્ચે કાર્યકારણની સાંકળ સુધ્ધાં બેસાડી દીધેલી.

આચાર્ય પોતે તો કોઠ જેવા મહાવ્યાધિથી ઉત્પન્ન થયેલા મરણના ભયને લીધે એટલા દુઃખી ન હતા જેટલા દુઃખી વૃત્તિઓ ઉપરના અનુચિત આક્ષેપોને લીધે હતા. અરે! તેઓ એવા દુઃખી થઈ ગયા હતા કે આવા અયોગ્ય આક્ષેપોને લીધે પ્રચાર પામતી જૈન શ્રુતની અપબ્રાજનાને લીધે તેમને એક વખત અનશન કરવાનો વિચાર સુધ્ધાં થઈ આવેલો.^૪

આચાર્ય અભયદેવનાં જન્મસ્થાન, માતાપિતા, જાતિગોત્ર, ધંધોરોજગાર વગેરે વિશે જે ઘણી થોડી હકીકત મળે છે તે સૌથી પહેલાં વિક્રમ સંવત ૧૩૩૪ માં લખાયેલ પ્રભાવકચરિત્રને આધારે સચવાયેલ છે. અને ત્યારપછી એને મળતી આવે એવી અને એટલી જ હકીકતને આશરે સોળમા સૈકામાં સંકળાયેલાં એવા સાવ અર્વાચીન પુરાતનપ્રબંધસંગ્રહનો પણ ટેકો છે. વિક્રમ સંવત ૧૩૬૧ માં રચાયેલા ૭પ્રબંધચિંતામણિ તથા સંવત ૧૩૮૯ માં ગૂંથાયેલા ૮તીર્થકલ્પમાં પણ આચાર્ય અભયદેવ વિશે જે થોડી થોડી હકીકત મળે છે તેમાં તેમના જન્મસ્થાન વગેરે વિશે કશી માહિતી સાંપડતી નથી. આ ઉપરાંત સુમતિગણિ-

૪ જુઓ પ્રભાવકચરિત્ર-અભયદેવસૂચિરચિત શ્લો. ૧૩૬—

“નિશ્ચયેતિ ગુરુઃ પ્રાહ નાર્તિમે મૃત્યુમીતિતઃ ।

રોગાદ વા પિણુના યત્તુ કદ્વદા તદ્દિ દુસ્સહમ્ ॥”

૫ જુઓ પ્રભાવકચરિત્રપ્રશસ્તિ શ્લો. ૨૨,

વૈદ-અનલ-શિલ્પિ-શશધરવર્ષે.

૬ જુઓ પુરાતનપ્રબંધસંગ્રહની પ્રસ્તાવના.

૭ જુઓ પ્રબંધચિંતામણિપ્રશસ્તિ શ્લો. ૫.

૮ જુઓ તીર્થકલ્પપ્રશસ્તિ શ્લો. ૩

નન્દ-અનેક-શક્તિ-શીતગુમિતે.

શિષ્ય ચારિત્રસિંહગણિએ સાંકળેલા ૯ગણધરસાધર્શતકાંતર્ગત પ્રકરણમાં તથા સોળમા સૈકાના સોમધર્મગણિએ રચેલી ૧૦ઉપ-દેશસપ્તતિકામાં પણ આપણા નાયક વિશે થોડી ઘણી હકીકત મળી આવે છે. છતાં તેમાંય તેમના જન્મસ્થાન વગેરેની હકીકત તો નથી મળતી.

આચાર્ય અભયદેવ વિશે પુર્વોક્ત જે જે અંથોમાં થોડી ઘણી હકીકત મળે છે તે બધાય અંથો તેમના પછીના લગભગ બે સૈકા જેટલા મોડા છે અને એમ હોવાથી જ એ બધા અંથો એમના વિશે પૂરેપૂરી ચોક્કસ માહિતી પૂરી પાડી શકતા નથી, એટલું જ નહીં પણ જે કાંઈ થોડી ઘણી અધૂરીય માહિતી આપે છે તેમાં કેટલીક દંતકથામય અને ચમત્કારોથી ભારેભાર ભરેલી છે. સંભવ છે કે બસો વરસના ગાળામાં કોઈ પણ બાબતનો પૂરેપૂરો ચોક્કસ વૃત્તાંત ન પણ જળવાય.

આજે પણ જે એક માહિતી સાંભળી હોય પછી તે જ માહિતી બેચાર મુખે ફરે વા બેચાર ઘરે આઘડે અને એમ કરતાં બેચાર દિવસ વીતી જાય તો પછી એ અસલ માહિતી અક્ષરશઃ મેળવવી કઠણ થઈ પડે છે, તો પછી બસો વરસના ગાળામાં લખાયેલ પ્રબંધઅંથો એ અસલ હકીકતને બરાબર પૂરેપૂરી ચોક્કસાઈથી શી રીતે જાળવી શકે ?

આમ છે માટે જ પ્રભાવકચરિત્ર વગેરે પૂર્વોક્ત બધા પ્રબંધ-અંથોમાં તેમના વિશે જે જે માહિતી સચવાયેલ છે તેમાં પૂર્વાપર ક્રમ પણ એક સરખો સચવાયેલ હોય એમ જણાતું નથી.

૧૧તીર્થકલ્પમાં, ૧૨ગણધરસાધર્શતકાંતર્ગત પ્રકરણમાં અને

૯ જુઓ ગણધરસાધર્શતકાંતર્ગત પ્રકરણ-ચારિત્રસિંહગણિ.

૧૦ ઉપદેશસપ્તતિકા-સોમધર્મગણિ.

૧૧ જુઓ તીર્થકલ્પ પૃ. ૧૦૪ કલ્પ ૫૯

“ તઓ ઉવસંતરોગેણ પઠુણા x x x કાલાઙ્કમેણ કયા ઠાણાઈનવંગાણં વિત્તી ”

૧૨ જુઓ ગણધરસાધર્શતકાંતર્ગત પ્રકરણ પૃ. ૧૩-૧૪ “ તતઃ શ્રીમદભયદેવ-

૧૩ ઉપદેશસમતિકામાં જણાવેલ છે કે શ્રીથંભણુપાર્શ્વનાથના નવા તીર્થની સ્થાપના અને ઉપાસના પછી તેમનો મહારોગ શમી ગયો અને પછી તેમણે સ્વસ્થ થયા બાદ અંગો ઉપર વૃત્તિઓ લખવી શરૂ કરી. ત્યારે ૧૪ પ્રભાવકચરિત્ર, ૧૫ પ્રબંધચિંતામણિ અને ૧૬ પુરાતનપ્રબંધસંગ્રહમાં એવો ઉલ્લેખ છે કે અંગો ઉપર વૃત્તિઓ લખ્યા પછી તેમને એ મહારોગ પેદા થયો અને પછી થંભણુપાર્શ્વનાથની સ્થાપના-ઉપાસના બાદ શમી ગયો.

વળી તેમને કયો રોગ થયેલો ? એ વિશે પણ પૂર્વોક્ત બધા ગ્રંથોમાં એકમત નથી.

૧૭ પ્રબંધચિંતામણિ અને ૧૮ ઉપદેશસમતિકા તેમને કોઠ થયાનું સ્પષ્ટ જણાવે છે, ત્યારે ૧૯ તીર્થકલ્પ તેમને કોઈ બીજા મહાવ્યાધિને લીધે અતિસાર-સંગ્રહણી-વગેરે વ્યાધિઓ થયાનું

સૂચિસ્થાપિતઃ સ શ્રીમાન્ સ્તમ્ભનકપાર્શ્વનાથઃ । × । ભગવન્તોડપિ તતઃ સ્થાનાત્ શ્રીઅળહિદ્વપત્તનં સમાજગ્મુઃ । × । સ્થિતૈશ્ચ તન્ન નવાજ્ઞાનાં × કૃત્તયઃ કર્તુમારેભિરે ” ।

૧૩ જુઓ ઉપદેશસમતિકા બીજો અધિકાર—

“ રોગગ્રસ્તઃ કયં માતઃ । ” ઈત્યાદિ શ્લો. ૧૧ તથા

“ તત્કાલં રોગનિર્મુક્તાઃ × × × ચક્રુસ્તે વિષ્ટતીઃ ક્રમાત્ ” શ્લો. ૨૦.

૧૪ જુઓ પ્રભાવકચરિત્ર-અભયદેવસૂરિચરિત્ર શ્લો. ૧૧૩—

“ અક્લેશેનૈવ સંપૂર્ણાં નવાજ્ઞયા વૃત્તયસ્તતઃ ” તથા

“ આચામ્લાતપઃકષ્ટાત્ નિશાયામતિજાગરાત્ ।

અત્યાયાસાત્ પ્રમોર્જહે રક્તદોષો દુરાયતિઃ ॥ ” શ્લો. ૧૩૦

૧૫ જુઓ પ્રબંધચિંતામણિ પૃ. ૧૪૮ સ્તંભનક પાર્શ્વનાથકા પ્રાદુર્ભાવ ૨૨૧.

૧૬ જુઓ પુરાતનપ્રબંધસંગ્રહ પૃ. ૯૫-૯૬ શ્રીઅભયદેવસૂરિપ્રબંધ.

“ પ્રમુભિર્નિશ્ચસંપૂર્ણતાવધિં યાવદ્ આચામ્લાભિગ્રહોડગ્રાહિ, સંપૂર્ણેષુ ગ્રન્થેષુ

× × × “ આચામ્લાતપસા રાત્રિજાગરણેન ચ પ્રમૂર્ણાં રક્તવિકારો જાતઃ ” ।

૧૭ જુઓ ટિપ્પણ પંદરમું.

૧૮ જુઓ ઉપદેશસમતિકા બીજો અધિકાર “ કુષ્ઠવ્યાધિરમૂદ્ દેહે ” શ્લો. ૩

૧૯ જુઓ તીર્થકલ્પ પૃ. ૧૦૪ પંક્તિ ૨૯—

“ તત્થ મહાવાહિવસેણ અંસારાદરોગે જાણ । ”

નાંધે છે. વળી, ૨૦ પ્રભાવકચરિત્ર ૨૧ પુરાતનપ્રખંધસંગ્રહમાં તેમને રક્તવિકાર-લોહીવિકાર થયાનો ઉલ્લેખ છે ત્યારે ૨૨ ગણધરસાર્ધ-શતકાંતર્ગત પ્રકરણમાં તેમને શરીરની કાંઈક અસ્વસ્થતાને લીધે કોઈ દુષ્ટ રોગ વધ્યાની હકીકત મળે છે.

ઉપર જણાવેલ બધી જુદી જુદી હકીકતો ઉપરથી આચાર્ય અભયદેવ વિશે જે જે નિશ્ચિત હકીકતો તારવી શકાય છે તે બધી આ પ્રમાણે છે :

૧. તેમને કોઈ ખાસ રોગ થયેલો હતો.
૨. તેમણે શ્રીથંભણપાર્શ્વનાથના નવા તીર્થની સ્થાપના અને ઉપાસના કરી હતી.
૩. ૧૧૨૦ વિક્રમ સંવતમાં તેમણે વૃત્તિઓ લખવાની શરૂઆત કરેલી.
૪. તેમણે જે જે વૃત્તિઓ અંગે ઉપર લખી તે વિશેષે કરીને પાટણમાં રહીને લખી અને પંચાશકની વૃત્તિ ધોળકામાં રહીને લખી.
૫. જોકે તેઓ પ્રશસ્તિઓમાં કયાંય થંભણપાર્શ્વનાથ વિશે કશું જણાવતા નથી, તેમ પોતાના રોગશમન વિશે પણ કાંઈ સૂચવતા નથી, છતાં પ્રશસ્તિઓમાં તેઓ કયાંય કયાંય તીર્થંકરોમાં ભગવાન મહાવીર ઉપરાંત કેવળ ભગવાન ૨૩ પાર્શ્વનાથને

૨૦ જુઓ ટિપ્પણ ૧૪—“રક્તદોષો દુગયતિઃ” શ્લો. ૧૩૦.

૨૧ જુઓ ટિપ્પણ ૧૬—“રક્તવિકારો જાતઃ ।”

૨૨ જુઓ ગણધરસાર્ધશતકાંતર્ગત પ્રકરણ ૫૦ ૧૩—

“તત્ર ચ કિંચિત્ શરીરાપાટવકારણં વમ્ભૂવ, યથા યથા ઔષધાદિ પ્રયુજ્યતે
તથા તથા અસૌ દુષ્ટરોગો વરિવર્ધતે ।”

૨૩ જુઓ સ્થાનાંગવૃત્તિનો પ્રાંતભાગ—

“નમો ભગવતે વર્ધ્મનતીર્થનાથય શ્રીમન્મહાવીરાય ।

નમઃ પ્રતિપન્થિસાર્ધપ્રમથનાય શ્રીપાર્શ્વનાથાય” ।

નમસ્કાર કરે છે, તેમાં તેમની શ્રીપાર્શ્વનાથ તરફની અસાધારણ ભક્તિનું સૂચન છે. અને તેમની થંભણ પાર્શ્વનાથની ઉપાસના આ સૂચનમાં સમાયેલી હોય એ સુસંભવિત છે.

૬. તેમના જમાનાની આચારે શિથિલ એવી ચૈત્યવાસી સાધુઓની પરંપરામાં પણ એક એવી મુનિમંડળી હતી, જે આગમો તરફ દૃઢ ભક્તિ ધરાવતી હતી, આગમોનાં અભ્યાસ મનન અને ચિંતનની પ્રામાણિક પરંપરાને સાચવનારી હતી અને તે જમાનામાં જે સુવિહિત મુનિઓ ગણાતા તેમના કરતાંય આ ચૈત્યવાસીની શિથિલ મુનિમંડળી આગમોની બાબતમાં વિશેષ પ્રામાણ્ય ધરાવતી હતી, જેને લીધે શુદ્ધ ક્રિયાપાત્ર એવા અભયદેવને પણ પોતાની વૃત્તિઓને શોધી આપવા અને તેમાં પ્રામાણ્યની મહોર મેળવવા એ અશુદ્ધ ક્રિયાપાત્ર એવી મંડળીનો આશ્રય લેવો પડ્યો.

૭. સૌથી વધારે મહત્વની તે જમાનાની ઐતિહાસિક બાબત તો પ્રયોજનના નિર્દેશમાં ખરેખર છુપાયેલ છે.

આમ આ સાત બાબતોમાંની છેલ્લી બે વિશે થોડું સ્પષ્ટીકરણ કરવું વિશેષ જરૂરી છે. પણ તે કરતાં પહેલાં શ્રીઅભયદેવ-સૂરિએ પોતે બતાવેલા પોતાના પ્રથમ વૃત્તિ રચવાના સમયના નિર્દેશ દ્વારા તેમનાં જન્મ, દીક્ષા અને આચાર્યપદ વિશે આમ કલ્પના કરી શકાય :

૧. વિક્રમ સંવત ૧૦૮૮ તેમનો જન્મ.
૨. સોળમે વર્ષે દીક્ષા એટલે ૧૧૦૪ માં દીક્ષા.
૩. ૧૧૦૪ પછી ૧૧૧૪ સુધી સંયમની સાધના અને જ્ઞાનની ઉપાસના અર્થાત્ લગભગ દસ વરસ એટલે વિદ્યાભ્યાસનો ગાળો.

જુઓ સમવાયાંગવૃત્તિની પ્રશસ્તિનો પ્રારંભ

“નમઃ શ્રીવીરાય પ્રવરવરપાર્શ્વાય ચ નમઃ ।”

જુઓ જ્ઞાતાધર્મકયાંગવૃત્તિની તથા પ્રશ્નવ્યાકરણની વૃત્તિની પ્રશસ્તિનો પ્રારંભ

“નમઃ શ્રીવર્ધમાનાય શ્રીપાર્શ્વપ્રભવે નમઃ ।”

૪. પછી ત્રણેક વરસ રોગના ઉપશમનનો સમય અને પછીનાં બે વરસ વૃત્તિઓ રચવાની પૂર્વ તૈયારીનો સમય એટલે ૧૧૧૬ સંવત સુધીનો ગાળો.

૫. ૧૧૨૦ માં આચાર્યપદ અને વૃત્તિઓ લખવાનો પ્રારંભ.

૬. ૧૧૫૫ લગભગ તેમનો નિર્વાણ સમય.

આ રીતે જોતાં તેઓએ એકંદર સડસડ વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવ્યું હોય.

તેમના જીવનના કોઈ પ્રસંગો વિશે વા તેમના સંપૂર્ણ આયુષ્યના પરિભાણ વિશે હજી સુધી કોઈ સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ સાંપડ્યો નથી તેથી જ તેમના પ્રથમ વૃત્તિરચનાના સમયને ધ્યાનમાં રાખીને અહીં ઉપર જણાવેલો વર્ષની ગણનાને કંઈપણમાં આવેલ છે, એથી અહીં કંઈપણ વર્ષની ગણના તદ્દન ખરેખરી હોય તેમ માનવાને કશું જ કારણ નથી. એ બાબત જો કોઈ પ્રામાણિક ઉલ્લેખ જડી જાય તો આ કંઈપણને નરી કંઈપણ જ સમજી લેવી.

શ્રીઅભયદેવ પોતે જણાવે છે કે પોતે ૨૪પાટણમાં રહીને વિક્રમ સંવત ૧૧૨૦ માં સ્થાનાંગ, સમવાયાંગ અને જ્ઞાતાધર્મ-કથાંગની વૃત્તિઓ લખેલી છે. પછી ધોળકામાં રહીને ૨૫૧૧૨૪ માં સુવિહિતશિરોમણિ આચાર્ય હરિભદ્રકૃત પંચાશક ઉપર વૃત્તિ રચેલી છે. અને ત્યાર બાદ ૨૬૧૧૨૮ માં પાંચમા અંગ વ્યાખ્યા-પ્રજ્ઞાસિ અથવા ભગવતી સૂત્ર ઉપર વૃત્તિ રચેલી છે. અને આ સિવાય બીજી બીજી જે નાની વૃત્તિઓ અને કૃતિઓ લખેલી છે તેમાં રચ્યા સાલ તેઓએ આપેલ નથી.

એથી જન્મ અને દીક્ષા વચ્ચે સોળ વરસનો ગાળો રાખી પછી દીક્ષા અને અભ્યાસકાળ દરમિયાન બીજાં દશ વરસનો ગાળો કંઈપણ છે અને પછી રોગ તથા તેના શમનનું ત્રણેક વરસનું તથા

૨૪ જીઓ સ્થાનાંગ, સમવાયાંગ, જ્ઞાતાધર્મવૃત્તિઓની પ્રશસ્તિ.

૨૫ જીઓ પંચાશકવૃત્તિની પ્રશસ્તિ.

૨૬ જીઓ ભગવતીસૂત્રની પ્રશસ્તિ.

વૃત્તિઓ રચવાની પૂર્વ તૈયારીનું બે વરસનું અંતર ગોઠવી ૧૧૧૬ સુધી પહોંચી જવાય છે. આ પછી આચાર્યપદ અને વૃત્તિરચનાનો ૧૧૨૦ નો સમય બરાબર સંગત થાય એવી કલ્પના ગોઠવી છે. તેઓએ આચાર્ય થયા પછી જ બધી રજૂવૃત્તિઓ લખી છે એ હકીકત તો તેમના લખાણ દ્વારા સુનિશ્ચિત છે, એટલે ૧૦૮૮ વર્ષે સૂરિ-પદની કલ્પના શી રીતે બંધ બેસે? ૧૦૮૮ વર્ષ અને પ્રથમ વૃત્તિ રચનાનો સમય ૧૧૨૦ એ બે વચ્ચે બત્રીશ વરસ જેવડો મોટો ગાળો છે, એ દરમિયાન એમણે એ બત્રીશ વરસ ક્યાં અને કેમ વીતાવ્યાં? એ પ્રશ્નનો ઉત્તર કેવી રીતે મેળવાય? કદાચ તેમના રોગે શમી જવા માટે એ બત્રીશ વરસ લઈ લીધાં હોય તો તે ૧૦૮૮ વાળી આચાર્યપદની કલ્પના સંગત થઈ શકે, પરંતુ એને માટે સવિશેષ પ્રામાણિક આધારની જરૂર તો છે જ. એવા મજબૂત આધાર વિના એ કલ્પના કેવળ કલ્પના જ કહી શકાય.

આચાર્યશ્રીએ પોતે જ વૃત્તિઓ રચવાનાં જે અનેક પ્રયોજનો બતાવેલાં છે તેમાં જ તેમના સમયની પરિસ્થિતિને સમજાવવાની પૂરી ઐતિહાસિક સામગ્રી સમાયેલ છે એમ મોઘમ કહેવાથી વા લખવાથી તેમના સમયની પરિસ્થિતિનો સ્પષ્ટ ખ્યાલ આવી શકે એમ નથી. માટે જ તે બાબત પ્રકાશમાં આણુવા અહીં જોન પરંપરાનો જૂનો ઇતિહાસ ઉમેળવો જરૂરી છે.

લગવાન મહાવીરના શાસનની પરંપરા એટલે સર્વાંશે કે થોડે ઘણે અંશે સાચા ત્યાગવીર સંયમી, અપરિગ્રહી અને બ્રહ્મચારી એવા મુનિઓની પરંપરા અને ગૃહસ્થોની પરંપરા. જ્યાં સુધી આત્માર્થ પ્રધાન હતો અને શ્રેયોલક્ષી વૃત્તિ હતી ત્યાં સુધી એ પરંપરા ટકી શકી, પણ જ્યારે આત્માર્થને બદલે પ્રચારલક્ષી પર-કલ્યાણ પ્રધાન બન્યું અને વૃત્તિ શ્રેયોલક્ષી બની ત્યારે એ પરંપરાએ ઉપરથી તો ત્યાગીનું અને અંદરથી લોગીનું રૂપ ધારણ કર્યું. ભ૦ મહાવીરના વનવાસી નિર્ઝન્યો વસતિમાં આવતા તોય ક્યાંય વખા-

૨૭ જુઓ દરેક વૃત્તિની પ્રશસ્તિ. દરેક પ્રશસ્તિમાં તેમણે પોતાનું નામ આચાર્યપદ સાથેનું અર્થાત્ ‘અભયદેવસૂરિ’ એમ નિર્દેશેલ છે.

રમાં, કોડમાં, ઉજ્જડ ધરમાં કે સ્મશાનમાં રહી પોતાની કઠોર સાધના કર્યા કરતા.

આ તરફ લોકના સંસર્ગમાં રહીને બૌદ્ધધર્મ પોતાનું સ્વત્વ ગુમાવીને પણ જેટલો ફેલાયે જતો હતો તેટલો જૈનધર્મ ફેલાતો ન હતો. તે જોઈને ખેદ પામતા તે શ્રમણોને જૈનધર્મનો ફેલાવો કરવાના, તેને કાયમ માટે ટકાવી રાખવાના અને લોકોની વધારે સંખ્યાને જૈનધર્મ પહોંચે એવું કરવાના કોડ બાંધ્યા. એને સિદ્ધ કરવા એ ધુરંધર નિર્ઞંથોએ ચૈત્યોનો વહીવટ પોતાના હાથમાં લીધો અને પોતાના પરિવારને ચૈત્યોની રખેવાળીનું કામ સોંપ્યું. ચૈત્યોના ગૌષીકો ચૈત્યોનું દ્રવ્ય ખાઈ જતા, ચૈત્યોનાં ખેતરો તથા બાગબગીચાઓનો ઉપયોગ એ ગૌષીકો પોતાના અંગત ઉપલોગ માટે કરતા તે બધું આ તપસ્વીઓએ અટકાવ્યું અને ચૈત્યોમાં પૂજન દર્શન વંદન માટે આવનારી જનતાને તેઓ પોતાની ત્યાગ-પ્રધાન ઉપદેશધારાદ્વારા તરબોળ કરવા લાગ્યા. પણ ચૈત્યોની આ સંપત્તિ સામે તેમનો ત્યાગ વધારે વખત ન ટકી શક્યો અને એ નિર્ઞંથનાં સંતાનો પોતે ગૌષીકોની પેઠે જ વર્તવા લાગ્યા, અને કાયમી ચૈત્યવાસી બની ત્યાં ચૈત્યમાં જ પડ્યાપાથર્યા રહેવા લાગ્યા. ચૈત્યોની સંપત્તિનો ઉપયોગ પોતે પોતાના ઉપલોગ માટે કરવા લાગ્યા.

ભગવાન મહાવીરના નિર્વાણ પછી લગભગ નવસેં વર્ષ પછી અર્થાત્ વિક્રમના પાંચમા સૈકામાં આ પરંપરાનો જન્મ થઈ ગયો. આચાર્ય હરિભદ્રે પોતે રચેલા સંબોધપ્રકરણમાં આ પરંપરાની જે ચર્ચા વર્ણવી છે તે વાંચતાં માલૂમ પડે છે કે ચૈત્યવાસી સાધુઓ આચારમાં શિથિલ બન્યા હતા, મુનિધર્મના કઠોર આચારોને તેમણે તણ દીધા હતા, વેશ તો મુનિનો હતો પણ આચાર તો એક ન્યાયનિષ્ઠ ગૃહસ્થ કરતાંય ઊતરતો હતો. તેઓ પોતે અને પોતાના માણસોદ્વારા તમામ ચૈત્યોનો વહીવટ કરતા અને પોતાના આરામ માટે ચૈત્યદ્રવ્યનો સ્વચ્છંદપણે ઉપયોગ કરતા. તેઓ બ્રહ્મચર્યમાં ઢીલા બન્યા, પરિગ્રહી અને વિલાસી પણ થઈ ગયા. ગુરુનો વેશ અને તાબામાં સંપત્તિ એટલે પછી શી મણા રહે ? આ બધું પણ

[૬૩]

ધર્મની રક્ષા માટે, ચૈત્યોની સુરક્ષિતતા માટે અને શ્રીમહાવીરના તીર્થની ચિરંજીવિતા માટે ધર્મને નામે ચાલવા લાગ્યું, એટલે એમની સામેય કોણ થઈ શકે ?

એ ચૈત્યવાસી સાધુઓ મંત્ર તંત્ર જંત્ર જ્યોતિષ વૈદ્યક અને ધંધારોજગાર વગેરેની લોકપ્રિય પ્રવૃત્તિઓમાં ભારે કુશળ હતા તેથી જનતામાં તેમની ભારે લાગવગ વધેલી. તે સમયના કેટલાક રાજાઓ પણ તેમના પ્રભાવમાં આવી ગયા હતા અને શ્રાવકો તો પહેલેથી જ એમના પ્રભાવથી અંજન્યેલા હતા.

આવી જૈનશાસનની ન કલ્પી શકાય એવી ભયંકર દુર્દશા જોવા છતાંય કોની મગદૂર છે કે તેમની સામે એક હરફ પણ કાઢી શકાય ?

વિક્રમના આઠમા સૈકામાં થયેલા પ્રખ્યાત સંવેગી આચાર્ય શ્રી હરિભદ્ર જોકે આ પરંપરાના હતા છતાંય તેઓના જ્યાલમાં જૈનશાસનની એ દુર્દશા આવી જ ગયેલી તેથી તેઓએ એનો ખૂબ વિરોધ કરેલો અને એમાં સુધારો કરવા ભારે મથામણ કરેલી. પોતે એ પરંપરાના શૈથિલ્યનો ત્યાગ કરી સંવેગ માર્ગે ચડ્યા અને ધર્મના શુદ્ધ સ્વરૂપને સમજાવવાના પ્રયાસમાં તેમણે પોતાનું આખું જીવન વીતાવી દીધું.

આ બધી બાબત તેમણે પોતાના ચરણકરણાનુયોગને લગતા પંચાશક ષોડશક અષ્ટકો સંબોધપ્રકરણ વગેરે ગ્રંથોમાં જોરશોરથી જણાવેલી છે. આમ છતાંય કોઈ રડયાખડયા આત્માથી જ એ પરંપરાથી છૂટા રહ્યા અને બહુમતી તો એ પરંપરાની જ ટકી.

આમ ઠેઠ વિક્રમના અગિયારમા સૈકા સુધી એમનું તાંડવ ચાલતું રહ્યું અને એને લીધે જ શ્રી અભયદેવસૂરિના કહેવા પ્રમાણે આગમોના અભ્યાસની પરંપરા છિન્નભિન્ન થઈ ગઈ. આગમોનો સ્વાધ્યાય તો ટકે પણ શી રીતે ? એ ચૈત્યવાસી મુનિઓ ત્યાગની વાણીને બોધનારા આગમોના અધ્યયનને મહત્ત્વ શા માટે આપે ? આમ થવાથી જેમનાં અધ્યયન અધ્યાપન વાચના પ્રવચના પરા-

વર્તના વગેરે અટકી પડ્યાં છે એવાં જૈન મૂળસૂત્રો અંગો કે બીજા અંગેના પાઠો અને વાચનાઓ ખંડિત જ થઈ જાય, અસ્તવ્યસ્ત થઈ જાય, અશુદ્ધિબહુલ થઈ જાય અને ભારે દુર્બોધ પણ થઈ જાય એ તદ્દન સ્વાભાવિક છે. એટલું જ નહિ પણ આગમોનાં ૨૮ કુટ પુસ્તકો પણ લખાયે જાય. માટે જ શ્રીઅભયદેવે પોતે વૃત્તિઓ લખતાં જે જે મુસીબતો પડી છે તેની ફરિયાદો નોંધી બતાવી છે, તે એમના કાળની એ ચૈત્યવાસી પરંપરાની વાસ્તવિક પરિસ્થિતિની સૂચક છે અને એ જ પરિસ્થિતિએ શ્રીઅભયદેવને અંગો ઉપર વૃત્તિઓ રચવાને પ્રેર્યા છે.

જોકે તેમના સમયે જૈનશાસનની પરિસ્થિતિ ભારે વણસેલી હતી છતાંય આચાર્ય હરિભદ્રની પેઠે તેમના સમયમાંય દરિયામાં મીઠા પાણીની વીરડીની પેઠે કેટલાક મુનિઓ સંવેગપક્ષી હતા અને સરખામણીમાં સંયમી તથા શુદ્ધ પ્રજ્વલ હતા. રાજા ભીમના સગામાં ગણાતા શ્રીમાન દ્રોણાચાર્ય અને તેમની મંડળી તે વખતે પણ ઊંચું માથું રાખીને પોતાની સંયમસાધના કરતી હતી. આગમોનાં સ્વાધ્યાય પઠન-પાઠન વગેરે એ મંડળીમાં ચાલતાં હતાં અને એ રીતે એ મંડળીને આગમો પ્રત્યે ભારે સદ્ભાવ હતા.

એ સમયે જેઓ સંવેગપક્ષમાં ગણાતા ત્યાગી મુનિઓ હતા તેઓમાં શ્રીદ્રોણાચાર્ય અને તેમની મંડળી જેવો કોઈ આગમોનો અભ્યાસી નહીં હોય તેથી જ પોતાની વૃત્તિઓના સંશોધન માટે અને તેમની ઉપર પ્રામાણ્યની મહોર મરાવવા માટે ત્યાગી શ્રી અભયદેવને વિશાલ હૃદયવાળા તટસ્થ એવા શ્રી દ્રોણાચાર્ય તથા તેમની મંડળીનો આશ્રય મેળવવો પડેલો, એ હકીકતને તેઓ પોતે વૃત્તિની દરેક પ્રશસ્તિમાં લખ્યા વિના રહ્યા નથી, એટલું જ નહીં પણ દરેક પ્રશસ્તિમાં શ્રી દ્રોણાચાર્ય અને તેમની પંડિત મંડળીનો શ્રી અભયદેવે ભારે ૨૯ કૃતજ્ઞતાપૂર્વક વારંવાર ઉલ્લેખ

૨૮ જુઓ પ્રશ્નચક્રવૃત્તિનો આરંભ:—“પ્રાયોડસ્ય કૃદાનિ ચ પુસ્તકાનિ ।”

૨૯ જુઓ દરેક વૃત્તિની પ્રશસ્તિમાં આવેલો ગીતાર્થ શ્રીદ્રોણાચાર્યજીના

કરેલ છે એ સૂચવે છે કે શ્રી અભયદેવ તથા શ્રી દ્રોણાચાર્ય વચ્ચે એક રીતે જોતાં વિપક્ષભાવ હોવા છતાંય ધર્મદૃષ્ટિએ ભારે સખ્ય હતું. એ બન્ને મોટમના ન હોય, ઉદાર ન હોય, એક ખીજની જુદી જુદી માન્યતાને સહી લેનારા ન હોય તો કદી પણ એમના વચ્ચે સખ્ય આદર અને સહભાવ ન રહે અને એમ ન થાય તો અભયદેવની રચેલી વૃત્તિઓ શોધાયા વિનાની જ રહે અને એમના ઉપર આદેયતાની—પ્રામાણ્યની મહોર ન જ વાગે. આ જોતાં દ્રોણાચાર્ય અને તેમની મંડળીનાં ઔદાર્ય, શાસનભક્તિ અને આગમપ્રેમ ભારે અદ્ભુત હતાં એમાં શક નથી રહેતો.

જે સમયે પાટણમાં કોઈ સંવેગીને ઊતરવાનું ઠેકાણું ન મળે તેવે કપરે સમયે સંવેગીને આદર આપવો અને તેમના અંથોનું સમગ્ર અવલોકન કરી સંશોધન કરી આપવું એ કાંઈ કોઈ કાચી છાતીવાળાનું કામ નથી; એ તો મહાપ્રભાવશાલી ધર્મના ખરા અર્થમાં પ્રેમી એવા ઉદારમનના શ્રી દ્રોણાચાર્ય જ કરી શકે તથા આ તરફ ત્યાગી અપરિચ્છી હોવા છતાંય જે શ્રમણસંઘે શિથિલાચારી એવા છતાંય આગમભક્ત શ્રી દ્રોણાચાર્યના સંશોધનને કબૂલ રાખ્યું—પ્રામાણિક માન્યું અને તે સંશોધનને એક મહોપકારની જેમ સ્વીકૃતિ આપી તે પણ એક અદ્ભુત ભાવનાનું સૂચક છે.

આમ જોકે અભયદેવના સમયની પરિસ્થિતિ જૈનશાસન માટે સુલભ ન હતી છતાંય શ્રીદ્રોણાચાર્ય જેવા ચૈત્યવાસી મહાનુભાવ મહાપુરુષોને લીધે એ અસુલભતાય સહી શકાય એવી હતી એ ભારે સંતોષનું કારણ હતું.

શ્રીદ્રોણાચાર્ય કેવળ વૃત્તિઓના સંશોધનની પ્રવૃત્તિથી સંતોષ ન માનતાં ઓધનિર્ચુક્તિ જેવા ચરણકરણપ્રધાન અંથ ઉપર લગ-લગ ૩૦ સાત હજાર શ્લોકપ્રમાણ વૃત્તિ પણ રચેલી છે અને તે

નામનો સાદર ઉલ્લેખ :

“નમઃ પ્રસ્તુતાનુયોગશોધિકાયૈ શ્રીદ્રોણાચાર્યપ્રમુખપર્ષદે ।” (સ્થાનાંગવૃત્તિ).

૩૦ જુઓ જહદ્દટિપનિકા.

વૃત્તિને તે વખતના ઐત્યવાસી શ્રમણ સંઘે પ્રમાણભૂત માનીને સ્વીકારેલી પણ છે; એ મહાનુભાવતા બંને પક્ષની એ જમાનામાં તો એક અદ્ભુત ચમત્કાર જેવી જ ગણી શકાય, જ્યારે વર્તમાન જમાનામાં વિજ્ઞાનવિદ્યાની પ્રધાનતા હોવા છતાંય આવી ઉદારતા ભાગ્યે જ નજરે ચડે છે. માટે જ ખારા ઊંસ જેવા દરિયામાં મીઠી વીરડી જેવી ઉપમા શ્રીદ્રોણાચાર્યને આપી છે તે જરાય વધારે પડતી નથી.

ગણધરસાર્ધશતકાંતર્ગત પ્રકરણમાં શ્રી દ્રોણાચાર્ય અને અભયદેવ વચ્ચે જે જાતનો સદ્ભાવ હતો તેનો સરસ ઉદ્ભેષ છે. એટલે સુધી હતું કે જ્યારે શ્રીદ્રોણાચાર્ય આગમોની વાચના આપતા ત્યારે તેમના પક્ષના બધા ઐત્યવાસી આચાર્યો તેને સાંભળવા જતા; તે વખતે શ્રીઅભયદેવસૂરિ પણ તે વાચનામાં જતા ત્યારે ખુદ દ્રોણાચાર્ય ઊભા થઈને તેમને લેવા જતા અને તેમનું આસન ^{૩૧}પોતાની પાસે જ નખાવતા. આવો એ બંને વચ્ચે આદરભાવ જોઈને કેટલાક ઐત્યવાસી આચાર્યો રોષે ભરાતા છતાં શ્રીદ્રોણાચાર્ય સામે અક્ષર પણ ન બોલી શકતા અને પોતપોતાના મઠમાં જઈ એમ બડબડા કરતા કે આ વળી અભયદેવ આજકાલનો અમારા કરતાં શું મોટો ^{૩૨}થઈ ગયો છે? જેથી ખુદ દ્રોણાચાર્ય પોતે તેને આટલું બધું માન આપે છે. પોતાના પક્ષના આચાર્યોનો એ બડબડાટ સાંભળીને ગુણપક્ષપાતી અને ગુણુરસિક શ્રીદ્રોણસૂરિએ એ ઐત્યવાસીઓની સામે અભયદેવના ગુણોનું પ્રદર્શન કરી તેમને શાંત પાડેલા અને અભયદેવની રચેલી તમામ વૃત્તિઓને જોઈ તપાસી આપવાનું પણ તેમની સમક્ષ વચન આપ્યું—આટલું તેમની ગુણુજ્ઞતા

૩૧ બુઝો ગણધરસાર્ધશતકાંતર્ગત પ્રકરણ પાનું ૧૪—

“તત્તોડસૌ અપિ ભગવદ્ગુણસૌરમાકૃષ્ટઃ સ્વસાન્નિચ્ચે પ્રમોરાસનં દાપયતિ ।”
ઈત્યાદિ.

૩૨ બુઝો ગણધરસાર્ધશતકાંતર્ગત પ્રકરણ પાનું ૧૪—

“અહો કેન ગુણેન એષ અસ્મભ્યમધિકઃ યેન અસ્મન્મુખ્યોડપિ અયં દ્રોણાચાર્યઃ
ભસ્ય એવંવિધમાદરં દર્શયતિ ।”

મહાનુભાવતા અને લવણીરૂતા સમજવા પૂરતું છે અને આમાંથી બીજું પણ એક સૂચન મળે છે કે ધર્મના પવિત્ર કાર્યમાં સદ્ભાવ સાથે જ્યાંથી જેટલી સહાયતા મળે તે બધી વિના સંકેતે આદર-પૂર્વક કૃતજ્ઞતા સાથે લેવી એ ઉત્તમ કાર્ય છે.

પ્રભાવકચરિત્રના કર્તા પ્રભાચંદ્રસૂરિ પોતાના શબ્દોમાં શ્રી અભયદેવસૂરિ વિશે જે વૃત્તાંત નોંધે છે તે સંક્ષેપમાં આ પ્રમાણે છે : આશરે દશમા સૈકાને અંતે અને અગ્યારમા સૈકાના પ્રારંભમાં શ્રીવર્ધમાનસૂરિ^{૩૩} વિદ્યમાન હતા. તેઓ એક મોટા હરેક ચૈત્યવાસી આચાર્ય હતા અને ચોરાશી ચૈત્યોનો બહોળો વહીવટ તેમના હસ્તક હતો. તેમ છતાં આગમોના અભ્યાસને બળે વિવેકપૂર્વક સન્માર્ગ અને દુર્માર્ગનું પૃથક્કરણ કરી તેઓ શુદ્ધક્રિયા-પાત્ર તપસ્વી અને ઉત્કટ સંયમી બન્યા હતા. પૂર્વે જેનું વર્ણન કર્યું છે તેવી ચૈત્યવાસની વિષમ પરિસ્થિતિને લીધે લોકમાં જૈન-ધર્મની થતી અપભ્રાજનને ટાળવા અને શુદ્ધ ક્રિયાની પ્રવૃત્તિ વધે તે માટે તેઓનું વિશેષ લક્ષ્ય ખેંચાયું.

તે વખતે ખાસ કરીને ગુજરાતમાં અને તેમાંય તેની રાજ-ધાની પાટણમાં ચૈત્યવાસીઓની ભારે પ્રબળતા હતી, તેની સામે થઈને તેમની શિથિલતાને દૂર કરવા અને તેઓ શુદ્ધ ક્રિયાપાત્ર બને તે જ એક હેતુથી તેમણે પોતાના વિદ્વાન ધીર ગંભીર અને સહન-શીલ એવા જિનેશ્વરસૂરિ અને બુદ્ધિસાગરસૂરિ નામના બે શિષ્યોને પાટણ જવાનો આદેશ કર્યો અને મરણાંત કષ્ટ સહીને પણ શુદ્ધ ક્રિયામાર્ગનો પ્રચાર કરવાની જવાબદારી તેમને માથે મૂકી.

આ બન્ને મહાનુભાવો ફરતાં ફરતાં પાટણમાં તો આવી પહોંચ્યા. પછી તેઓ બન્ને ઉતારો મેળવવા પાટણનો એકેએક પાડો ખૂંદી વળ્યા^{૩૪} અને એકેએક ઘર ફરી વળ્યા, છતાંય તેમને

૩૩ બુઓ પ્રભાવકચરિત્ર શ્રી અભયસૂરિચરિત્ર પૃ૦ ૧૬૩ થી ૧૬૬, શ્લો. ૯૧ થી ૧૭૪.

૩૪ બુઓ પ્રભાવકચરિત્ર પૃ૦ ૧૬૨ શ્લો. ૪૭—

કોઈએ સાડાત્રણ હાથ જેટલો ઓટલો પણ ઊતરવા ન આપ્યો. રાજની આજ્ઞા હતી કે ચૈત્યવાસી આચાર્યોની સંમતિ સિવાય કોઈપણ સંવેગી સાધુ પાટણમાં ક્યાંય ઊતરી ન શકે. એથી આ બંને આચાર્યોને ઉતારા માટે જગ્યા ન મળી તે ન જ મળી. આ બનાવથી તે બંને બુદ્ધિમાન આચાર્યો હારે એમ ન હતા. તેઓ બંને પૂર્વાવસ્થામાં પ્રાદ્ધાણ હતા તેથી વેદ ઉપનિષદ વગેરે ગ્રંથોના સારા અભ્યાસી હતા અને પ્રાદ્ધાણધર્મ તરફ પણ તેમનો સમભાવ હતો એટલે તેઓએ પોતાની બુદ્ધિ લડાવી પાટણના રાજમાન્ય પુરોહિત સોમેશ્વરના ઘર તરફ જઈ વેદનાં શુદ્ધ ઉચ્ચારણમય વચનોદ્વારા પુરોહિતને ઊંચે સ્વરે આશીર્વાદ આપતાં કહ્યું કે:—

૩૫ અપાણિપાદો હ્યમનો ગ્રહીતા પસ્યત્યચક્ષુઃ સ શૃણોત્યકર્ણઃ ।

સ વેત્તિ વિશ્વં નહિ તસ્ય વેત્તા શિવો હ્યરૂપી સ જિનોઽવતાદવઃ ॥

પુરોહિત આવા અપૂર્વ આશીર્વાદ સાંભળીને તેમના તરફ આકર્ષાયા અને તેમને બંનેને પોતાના ઘરમાં બોલાવી બેસવા માટે ભદ્રાસનો ગોઠવી દીધાં. છતાંય પોતાના ત્યાગ ધર્મને અનુસરીને તેઓ પોતાની કાંબળી પાથરીને તેની જ ઉપર બેઠા અને પુરોહિતને પોતાનો આચાર સમજાવ્યો. થોડી વાતચિત થતાં તેઓએ વેદધર્મ અને જૈનધર્મ વચ્ચેની જે એકવાક્યતા છે તેના તરફ પુરોહિતનું ધ્યાન ખેંચ્યું. પછી તો પુરોહિતે તેમને કુશળપ્રશ્ન, આગમનનો હેતુ વગેરે પૂછતાં જાણી લીધું કે આવા તપસ્વી અને વિવેકી સરળ મુનિઓને પણ પાટણમાં ક્યાંય ઉતારો મળતો નથી

“ સદ્ગીતાર્થપરીવારૌ તત્ર આન્તૌ ગૃહે ગૃહે ।

વિશુદ્ધોપાશ્રયાભાત્ વાચં સસ્મરતુર્ગુરોઃ ॥

૩૫ જે શિવરૂપ અરૂપી ઈશ્વર એવા જિનભગવાન હાથ, પગ અને મન વગરના છે છતાંય તમામ પદાર્થોને ગ્રહણ કરે છે, આંખ વગરના છતાંય જુએ છે, કાન વગરના છતાંય સાંભળે છે, તે સમગ્ર વિશ્વને જાણે છે છતાં તેમને કોઈ જાણતું નથી એવા એ પરમાત્મા તમારું રક્ષણ કરે.

તેમ કોઈ પોતાના મકાનમાં ઊતરવા પણ દેતું નથી. એથી તેણે તેમને સારુ પોતાની ચંદ્રશાળા ખોલી આપી તેમાં નિરાંતે રહેવાનું સૂચન કર્યું. પુરોહિત અને મુનિઓ વચ્ચે થોડો પરિચય વધતાં પુરોહિતે ખીજા યાજ્ઞિક પંડિત બ્રાહ્મણોને બોલાવી તેમની સાથે ચર્ચાવિનોદ કર્યો અને તેથી તે તથા ખીજા પંડિતો ઘણા પ્રસન્ન થયા અને આમ પાટણમાંથી શુદ્ધ નિર્દોષ ભિક્ષા માગી લાવી તેઓએ પુરોહિતની ચંદ્રશાળામાં રહી પાટણના ચૈત્યવાસીઓના મજબૂત ગઢને ભેદવાનો વિચાર કર્યો.

આ તરફ પાટણમાં સંવેગી સાધુ આવ્યાની અને પુરોહિતને ત્યાં ઊતર્યાની ખબર ચૈત્યવાસી આચાર્યોને પહોંચી ગઈ અને તેઓ બન્ને સંવેગી મુનિઓ પોતાની સંમતિ વિના પાટણમાં પેઠા હોઈને ચૈત્યવાસી આચાર્યોએ તેમના ઉપર રાજાના હુકમનો ભંગ કર્યાના આરોપ સાથે પોતાના માણસો મારફત તેમને તરતોતરત પાટણમાંથી બહાર નીકળી જવાનું કહેણ મોકલ્યું. ચૈત્યવાસીઓના ચોકીદાર નોકરોએ પુરોહિતને ઘેર આવીને પોતાના આચાર્યનો હુકમ તે બન્ને મુનિઓને કહી સાંભળાવ્યો અને તાબડતોળ પાટણમાંથી બહાર નીકળી જવાની સૂચના કરી દીધી.

આ સાંભળીને પુરોહિતે કહ્યું કે હમણાં આ બન્ને ગુણવંત પવિત્ર મુનિઓ મારા મહેમાન છે માટે તમે સીધું તેમને કાંઈ સૂચન કરો તે ઉચિત નથી. હમણાં તો તેઓ મારી જવાબદારી ઉપર જ મારે ત્યાં ઊતર્યા છે, છતાં આ સંબંધે કોઈ વિશેષ નિર્ણય કરવો હોય તો રાજસભામાં જ તમારે આવવું જોઈએ.

જ્યારે નોકરોએ પુરોહિતે આપેલો જવાબ પોતાના માલિક ચૈત્યવાસી આચાર્યો પાસે પહોંચાડ્યો ત્યારે બધાય ચૈત્યવાસી મઠપતિ આચાર્યો ભેગા થઈને રાજા બીમની કચેરીમાં પહોંચ્યા અને પોતાની સંમતિ સિવાય પાટણમાં કોઈ પણ સંવેગી મુનિ પેસી જ ન શકે અને પેઠો હોય તો તત્કાળ તેણે પાટણથી બહાર નીકળી જવું જોઈએ એવું શાસન આવડાવંશના રાજા વનરાજના

વખતથી ઠઠ ચાલ્યું આવે છે એ વાત રાજને કાને નાખી, અને પોતાના પૂર્વજ પિતાપિતામહોના શાસન પ્રમાણે રાજ્યે આ બન્ને મુનિઓને પાટણમાંથી બહાર નીકળી જવાની ફરજ પાડવી બ્રેઈ એ એમ પણ સૂચવ્યું.

આ બધું સાંભળીને કચેરીમાં બેઠેલા પુરોહિતે રાજને કહ્યું કે આ બન્ને સંતો ગુણવાન છે અને તેમના ગુણોથી આકર્ષાઈને મેં તેમને મારા ઘરની ચંદ્રશાળામાં ઉતાર્યા છે, તો હે મહારાજ ! તમારા રાજ્યમાં આવા સરળ પ્રકૃતિના ગુણી જનો પણ શું નહીં રહી શકે ?

પુરોહિતનું વચન સાંભળી રાજ્યે ચૈત્યવાસી આચાર્યોને કહ્યું કે મારે મારા વડીલોનું વચન કબૂલ છે. અને સાથે કોઈ પણ ગુણી જન મુનિ વેરાગી કે પંડિત હોય તે કેવળ ગુણની દૃષ્ટિએ પાટણમાં જરૂર રહી શકે એ માટે તમારે વાંધો કાઢવો અસ્થાને છે.

આથી આચાર્યો પોતપોતાના મઠમાં પાછા ફર્યા અને રાજ્યે આ બન્ને મુનિઓના રહેઠાણ માટે થોડી જમીન પણ કાઢી દીધી એથી તે જમીન ઉપર રાજપુરોહિત સોમેશ્વરે તે સાધુઓને રહેવા લાયક વસતિ પણ બાંધી આપી.

આ વખતથી સાધુઓને સારુ ખાસ જુદી જુદી વસતિઓ બંધાવા લાગી અને ચૈત્યવાસને કોરે મૂકનારા, શુદ્ધ ક્રિયાના આરાધક મુનિઓય હવે તે નવી બંધાવેલી વસતિમાં રહેવા લાગ્યા. આમ, સંવેગી મુનિઓએ હવે ચૈત્યવાસને બદલે વસતિવાસના ખુલ્લા રિવાજનો સ્વીકાર કર્યો. હવે તેઓ ટોળે મળીને પાટણમાં આવવા લાગ્યા અને શુદ્ધ ક્રિયાની આરાધના પૂર્વકના વસતિવાસનો પ્રચાર-માર્ગ આમ ખુલ્લો પણ થઈ ગયો.

પોતાના ગુરુ શ્રીવર્ધમાનસૂરિએ જે ફરજ પોતાને માથે નાખી હતી તેને બરાબર અદા કરીને હવે શ્રીજિનેશ્વરસૂરિ અને બુદ્ધિ-સાગરસૂરિ પાટણ છોડી બીજે સ્થાને જવાનું વિચારવા લાગ્યા. શ્રીબુદ્ધિસાગરસૂરિએ જાબાલિપુરમાં એટલે જાલોરમાં રહીને ૧૧૮૦

માંએ એક નવું બુદ્ધિસાગર નામનું વ્યાકરણ રચ્યું છે તે સંભવ છે કે કદાચ આ અરસામાં હોય. એથી એમ કલ્પના કરવી અસ્થાને નથી કે બુદ્ધિસાગરસૂરિ પાટણ છોડી જાહેર તરફ જઈ ત્યાં રહ્યા હોય અને જિનેશ્વરસૂરિએ પાટણથી વિહાર કરી ધારાનગરી તરફ પ્રયાણ કર્યું હોય.

એ સમયે રાજા લોજને લીધે વિશેષ પ્રસિદ્ધિ પામેલી ધારા નગરીમાં મહીધર નામે મોટા શેઠ રહે, તેમનાં પત્નીનું નામ ધનદેવી. તેમને અભયકુમાર નામે એક પુત્ર. પ્રભાવકચરિત્રકારે મહીધરને ‘શેઠ’ કહ્યા છે એથી સંભવ છે કે તેઓ જાતે વાણિયા હોય. જ્યારે જિનેશ્વરસૂરિ ધારા પહોંચી ત્યાં ચોમાસુ કરવાની વૃત્તિથી સ્થિર થયા ત્યારે તેમણે ધારાની જનતાને જૈનધર્મનો ઉપદેશ આપવા વ્યાખ્યાન દેવાં શરૂ કર્યાં. સમગ્ર જનતા સાથે અભયકુમાર પણ તેમના વ્યાખ્યાનમાં નિયમિત આવવા લાગ્યો. તે એ વ્યાખ્યાનોને નિયમિત સાંભળી મનન પણ કરતો રહેતો. તેથી તેને તેમનાં વ્યાખ્યાનોની સારી એવી સમજ પડતી. આ વખતે અભયકુમારનું વય લગભગ સોળ વરસ હોઈ તે વ્યાખ્યાનમાં સાંભળવામાં આવતું જગતનું સ્વરૂપ, આત્માનું સ્વરૂપ, કષાયવૃત્તિનાં દુષ્પરિણામ, કેવળ સ્વાર્થસાધનની વૃત્તિથી ઉત્પન્ન થતી વિષમતા, હિંસા અસત્ય વગેરેની અનિષ્ટતા એ બધું બરાબર સમજ્યો અને તેથી તેના ચિત્તમાં સંસારની સ્વાર્થસાધુવૃત્તિને તજી દઈ સ્વ અને પરના કલ્યાણના નિમિત્તરૂપ સંવેગપક્ષની દીક્ષા લેવાનો વિચાર સ્કુર્યો.

જ્યારે એ વિચાર બરાબર પાકી ગયો અને તેના ચિત્તમાં વિશેષ દૃઢતાથી સ્થિર થઈ ગયો ત્યારે તેણે એ વિશેષ પોતાનાં માતાપિતાની સંમતિ મેળવી શ્રીજિનેશ્વરસૂરિ પાસે જૈન દીક્ષા સ્વીકારવાનો પોતાનો દૃઢ સંકલ્પ જાહેર કર્યો. આચાર્યે પણ તેના સંકલ્પની નિશ્ચિતતા, તેની યોગ્યતા, ઉત્સાહ વગેરે જોઈ તપાસી તેની બરાબર પરખ કરી તેને દીક્ષા આપી તેનું નામ અભયદેવમુનિ

૩૬ જુઓ બુદ્ધિસાગરવ્યાકરણની પ્રશસ્તિ.

૨૨]

રાખ્યું. અભય તો કેવળ પોતાના આત્મકલ્યાણની દૃષ્ટિએ જ મુનિ-
માર્ગને આશરે આવેલો હતો. તેથી ઉચ્ચ સંયમ ઉચ્ચ તપ દ્વારા
કઠોર એવી આત્મશુદ્ધિની સાધનામાં મંડી પડ્યો. અને સાથે તેણે
જૈન પરંપરાનાં અને બીજી બીજી વેદાદિ પરંપરાનાં સમગ્ર શાસ્ત્રોનો
અભ્યાસ પણ શરૂ કરી દીધો. સોળ વરસની વયે દીક્ષા પામેલા
આ અભયમુનિ અહીં કલેવેલા સં. ૧૧૧૪ સુધીના વખતમાં તો
સ્વપર શાસ્ત્રના અસાધારણ પારગામી થયા. આ પછી ગુરુએ તેમને
આચાર્યપદ આપ્યું તેથી હવે તેઓ અભયદેવસૂરિને સુવિહિત નામે
ખ્યાત થયા.

તેમણે પોતાની નજરોનજર આગમોની દુર્દશા જોઈ હતી અને
શુદ્ધાચાર તથા શુદ્ધ ક્રિયામાર્ગનોય ભારે ઝુલસ થયેલો જોયો હતો.
શાસ્ત્રોની શુદ્ધ વ્યાખ્યા વિના શુદ્ધાચાર શુદ્ધક્રિયાનો પ્રચાર અશક્ય
હતો તેથી ૧૧૧૪ પછી વૃત્તિઓને રચવા માટે પોતાની શારીરિક
અને માનસિક તૈયારી કરી અને તે માટેની બીજી બધી બાદ્ય
સાધન સામગ્રી એકઠી કરી ૧૧૨૦ની સાલથી અંગસૂત્રો ઉપર
વૃત્તિઓ લખવાનો ભાર ઉપાડી લઈ તે પ્રવૃત્તિ ઝપાટાબંધ તેમણે
પાટણમાં રહી શરૂ કરી દીધી.

તે વખતે પાટણમાં વિરાજતા અને આગમની પરંપરા આસ્નાય
સંપ્રદાયના જાણકાર મહાનુભાવ મધ્યસ્થ વૃત્તિવાળા ચૈત્યવાસી
શ્રીદ્રોણાચાર્યની સહાય તેમને પોતે આરંભેલી પ્રવૃત્તિમાં પાટણમાં
મળે એમ હતું. એ સિવાય પોતાની સંવેગી પરંપરામાં કોઈ એવા
આગમવિદો ન હતા જેથી તેઓ તેમનો મદદ પોતાની પ્રવૃત્તિમાં
મેળવી શકે અને વળી સંવેગી પરંપરાના આચાર્યોએ શ્રીદ્રોણાચાર્યની
બહુશ્રુતતા અને પ્રામાણિકતા સ્વીકારેલી હતી તેથી તેઓએ આ કામ
પાટણમાં જ ઉપાડ્યું તથા શરૂ કરેલી પ્રવૃત્તિ નિર્વિઘ્ને પૂરી થાય
તે હેતુથી તેઓએ આકરું આયંજિલનું તપ પણ સાથે સાથે શરૂ રાખ્યું.

તેમણે સૌથી પહેલાં સ્થાનાંગસૂત્રની વૃત્તિ સંવત ૧૧૨૦માં
પાટણમાં રહીને પૂરી કરી અને સંવત ૧૧૨૮માં ભગવતીસૂત્રની

વૃત્તિ પણ પાટણમાં રહીને જ પૂરી કરી. વચ્ચે ગીતાર્થ અને સુવિહિતશિરોમણિ શ્રીહરિભદ્રસૂરિએ રચેલા તથા શુદ્ધ માર્ગના પ્રરૂપક એવા પંચાશક ગ્રંથ ઉપર તેઓએ સં. ૧૧૨૪માં ધોળકામાં રહીને વ્યાખ્યા રચીને પૂરી કરી. આમ તેઓ કવચિત પાટણ છોડીને બહાર પણ વિહરતા હતા છતાંય મોટે ભાગે તેઓ પાટણમાં રહીને વૃત્તિઓ રચવાની પ્રવૃત્તિ કરતા રહેતા.

વૃત્તિઓ જેમ જેમ રચાતી ગઈ તેમ તેમ મહાશ્રુતધર શ્રી દ્રોણાચાર્ય તેમને તપાસી તપાસીને શુદ્ધ કરતા ગયા અને દરેકે દરેક વૃત્તિ ઉપર પોતાની પ્રામાણ્ય-મોહર મારતા ગયા. સં. ૧૧૨૦થી સં. ૧૧૨૮ સુધીમાં તેઓએ વૃત્તિઓ રચવાનું શરૂ રાખ્યું છે તે જોતાં તેમણે આયંબિલતપ પણ તે સમય દરમિયાન ચાલુ રાખેલું. એક તો ભારે પરિશ્રમનું કામ, મગજ ઉપરનું તાણુ, લાંબા ઉબગરા અને લૂખોસૂકો ખોરાક ઇત્યાદિ કારણોને લીધે, એમ કહેવામાં આવે છે કે, તેમના શરીરમાં લોહીવિકારનો રોગ થઈ આવ્યો, જેને તે સમયના લોકોએ કોઢનો રોગ માન્યો. અને વૃત્તિઓ બનાવતાં કયાંય ઉત્સૂત્રનું પ્રરૂપણ થઈ જવાથી તેની સજા રૂપે તેમને એ કોઢ થયો છે, એમ એ લોકો કહેવા લાગ્યા. આ અપવાદ આચાર્ય અભયદેવને એવો અસહ્ય લાગ્યો કે તેઓને અનશન કરવાનો સુધ્ધાં વિચાર થઈ આવ્યો. એવામાં તેમને સ્વપ્ન આવ્યું કે નાગરાજે આવીને જીભવડે પોતાનો રોગ આટી લીધો છે અને પોતે થાંભળા ગામ પાસેની શેઠી નદીને કાંઠે દટાયેલ શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની પ્રતિમાને બહાર કઢાવી તે નિમિત્તે એક નવું તીર્થ સ્થાપવા જઈ રહ્યા છે.

પ્રાતઃકાળ થતાં આ સ્વપ્નની વાત તેમણે પોતાના ગુરુને કહી અને પંછી કેટલાક શ્રાવકોએ તેમની સાથે ચાલવાની ઇચ્છા બતાવી તેથી તેઓ થાંભળા તરફ અશક્ત શરીરે પણ વિહાર કરવા તત્પર થઈ ગયા. ધીરે ધીરે વિહાર કરતા તેઓ થાંભળા પહોંચ્યા અને શેઠીનદીને કાંઠે દટાયેલ શ્રીપાર્શ્વનાથની પ્રતિમાનાં દર્શન કરતાં

જ તેઓએ ત્યાં જ ‘જય તિહુઅણુવરકખરુકખ’ એ વાક્યથી શરૂ થતું ત્રીશ ગાથાનું ચમત્કારિક સ્તોત્ર રચી કાઢ્યું. આ વખતે ચિત્તની શુદ્ધિ, ભક્તિભાવનો ઉદ્દેશ અને પ્રસન્ન ભાવનાની પ્રબળતાને લીધે તેમના રોગની પીડા ઓછી થવી શરૂ થઈ અને ધીરે ધીરે એ રોગ તદ્દન શમી ગયો. એ દરમિયાન તેમણે થાંભણામાં એક ભવ્ય જિનાલય ખાંધવા સારું શ્રાવકોને પ્રેર્યા, જેને પરિણામે થાંભણ પાર્શ્વનાથ નામનું એક નવું જ તીર્થ પ્રસિદ્ધ થયું.

તેમણે લખેલી તમામ વૃત્તિઓની નકલો લખાવી લખાવીને તે સમયના દરેક આચાર્યોને આપવામાં આવી અને ખાસ ખાસ જ્ઞાન-ભંડારોમાં પણ મૂકવામાં આવી. લખાવનારાઓમાં ખાસ કરીને પાટણના, ખંભાતના, આશાવળના (અસારવા-અમદાવાદ-ના) અને ધોળકાના શ્રાવકોએ વિશેષ ભાગ ભજવેલો અને સારી રીતે નાણું ખચ્યું. છેક છેલ્લે શ્રી અભયદેવસૂરિ પોતાનાં ધારેલાં તમામ સત્કાર્યો પૂરાં કરી, તમામ વાસનાઓનો વિલય કરી પાટણમાં જ પંચતવને પામ્યા.

તેમના પંચતવ વિશે ખીણ પણ એક એવી માન્યતા ચાલે છે કે તેઓ કપડવંજમાં નિર્વાણ પામ્યા. તેમની પાદુકા કપડવંજમાં સ્થાપેલી મળે છે તેથી જ આ ખીણ માન્યતા પ્રચારમાં છે. પાદુકાની સ્થાપના બહુ જૂની નથી એટલે આ માન્યતા માટે કોઈ વિશેષ સંવાદક પ્રમાણની જરૂર ખરી. પ્રભાવકચરિત્રકાર (પૃ. ૨૭૧ શ્લો. ૧૭૩-૧૭૪) તેમનું નિર્વાણ પાટણમાં કર્ણરાજના રાજ્યકાળે થયાનું સ્પષ્ટ લખે છે, એ યાદ રાખવા જેવું છે.

આચાર્ય અભયદેવની વૃત્તિઓનું અધ્યયન કરતાં નવયુગના પંડિતોનેય તેમના અસાધારણ પાંડિત્યનો પરિચય મળે છે. જે આગમોની અનેક ^{૩૭}વાચનાઓ તેય જુદી જુદી અસ્તવ્યસ્ત હતી, પાકાંતરોનો પાર ન હતો અને કૂટ પુસ્તકોય ફેલાવો પામેલાં એવે

૩૭ જુઓ ઔપપાતિકવૃત્તિનો પ્રારંભ—“इह च बहवो वाचनामेदाः ।”

જુઓ સમવાયાંગવૃત્તિનો પ્રારંભ—“कस्यांचिद् वाचनायामपरमपि संबन्ध-
सूत्रमुपलभ्यते ।”

વખતે આગમોની વાચનાઓને, પાઠોને ખરાખર મેળવી શુદ્ધ કરવા સારુ તેમને કેટલો બધો શ્રમ કરવો પડ્યો હશે, કેટકેટલા ઉન્ન-
 ઘરા વેઠવા પડ્યા હશે. વર્તમાનમાં એક પુસ્તકને શુદ્ધ કરીને
 સંપાદન કરવા જતાં કંઠે પ્રાણ આવી જાય છે તો પછી જે સમયે
 સંપાદન સંશોધનનાં સાધનો ઘણાં જ ઓછાં, કેઈ બીજાની સહા-
 યતા પણ નહીં અને એકલે હાથે રચના કરવાની ભારે જવાબદારી,
 બીજી તરફ જેવી અને જેટલી જોઈએ તેવી અને તેટલી અનુ-
 કૂળતા નહીં, એટલું જ નહીં વિરોધપક્ષની પ્રબળતા અને ધારેલા
 કાર્ય ઉપર આક્ષેપો, આવી સ્થિતિમાં આચાર્ય અભયદેવે નવાંગની
 વૃત્તિઓને રચીને જે પોતાના પાંડિત્યનો, ધીરતાનો, શાસનભક્તિનો
 અને સહનશીલતાનો, ગુણગ્રાહકતાનો તથા સમદર્શિતાનો પરિચય
 આપણને બતાવ્યો છે તે અજોડ અસાધારણ અને અનુપમ છે.

વળી એમણે જે જે વૃત્તિઓ રચી છે તે સુબોધ, સૂત્રના
 અર્થને ખરાખર સ્પષ્ટ કરનારી અને પ્રાંજલ ભાષામાં લખાઈ છે.
 એક વખત એવો પણ હોતો કે વૃત્તિઓ લખનારા સૂત્રનો અર્થ
 સ્પષ્ટ કરવા જતાં વૃત્તિઓને વાદમહાર્ણવ બનાવી દેતા અને એથી
 બિચારું સૂત્ર કયાંય દૂર પડ્યું રહેતું. પરંતુ અભયદેવે પોતાની
 વૃત્તિઓમાં કયાંય આવું ઘવા દીધું નથી અને દરેક દરેક સૂત્રને
 ખરાખર સ્પષ્ટ કરવા પૂરતું ધ્યાન આપેલ છે. વિવરણ કરતાં જ્યાં
 સંવાદક પ્રમાણોની જરૂર જણાય ત્યાં તે પૂરતા પ્રમાણમાં આપેલ
 છે. અનેક વાચનાઓમાંથી અમુક એક વાચનાને પ્રાધાન્ય આપી
 વિવરણ કરેલું છે અને સાથે વાચનાભેદો તરફ અભ્યાસીઓનું ધ્યાન
 પણ ખેંચ્યું છે તથા જુદા જુદા પાઠોમાંથી ખરાખર તુલના કરી
 કરીને અને પૃથક્કરણ કરીને તેમણે વિવરણ કરવા માટે પાઠો
 ચૂંટી કાઢ્યા છે અને બીજા પાઠોતરો પણ આવશ્યકતાનુસાર નોંધી
 બતાવેલાં છે. અર્થ સમજાવવા સારુ પૂરો પ્રયત્ન કરતા છતાં જ્યાં
 સ્પષ્ટતા થઈ શકે તેમ ન હોય ત્યાં તેમણે પૂર્વની વૃત્તિઓને ટાંકીને
 સંતોષ માન્યો છે વા પૂર્વના વિચારભેદો ટાંકી બતાવીને ખામોશી
 પકડી છે. આટલી બધી વૃત્તિઓમાં કેઈ એક પણ ઠેકાણે તેમણે

પોતાની કલ્પના બતાવવાનો મુદ્દલ પ્રયાસ કરેલ નથી; આ જ તેમની સરળતા, શાસનલક્ષિત, સંયમિવૃત્તિ અને નિરભિમાનવૃત્તિ ભૂરિ ભૂરિ પ્રશંસનીય છે.

આપણે જોઈએ છીએ-અનુભવીએ છીએ કે વિદ્યા અને નિરભિમાનવૃત્તિ એ બેનો સંવાદ ક્યાંય ભાગ્યે જ દેખાય છે. થોડુંક લખતાં બોલતાં કે રચતાં આવડ્યું કે પોતાની કલ્પનાનાં ઉડ્યન થયા વિના નહીં રહેવાનાં; ત્યારે આચાર્ય અભયદેવે આટલું આટલું અસાધારણ ગુંફન કર્યું, આટલું ઘોર કઠોર તપ તપ્યું છતાં ક્યાંય પોતાના પાંડિત્યના પ્રદર્શન માટે એક પણ અક્ષર કાઢ્યો નથી તેમ તેઓ તેવું બોલ્યા પણ નથી. એ તો પોતે ‘અમુક આચાર્યનો ચરણરજ સમાન આણુ શિષ્ય વૃત્તિ કરે છે’ એવું જ લખતા રહ્યા છે અને અભ્યાસી મહાનુભાવોને વિનવતા રહ્યા છે કે આમાં ક્યાંય મારી કોઈ ભૂલચૂક થઈ હોય તો જરૂર તેઓ મને ક્ષમા આપે અને બતાવવા કૃપા કરે.

મારો માર્ગ ઘણો કઠણ હતો, સાધનો ઓછાં, એકલે હાથે પ્રવૃત્તિ કરવી અને શરીરની દુર્બળતા એથી સ્ખલનો થવાં સહજ છે, એમ તેઓ વારંવાર સૂચવ્યા કરે છે. છેવટે એ કહેવું જરૂરી છે કે અભયદેવસૂરિએ વૃત્તિઓ ન રચી હોત તો આજે આગમોના કેવા હાલ હોત તે કહેવું મુશ્કેલ છે. વૃત્તિઓ છતાંય આજે આગમો ઉપેક્ષાપાત્ર બન્યા છે તો વિના વૃત્તિ તેમના તરફ કોણ ધ્યાન આપત ?

ગુજરાતે એક અસાધારણ જ્યોતિર્ધરને પકવીને પોતામાં સમાવી ધન્યતા અનુભવી છે એ હકીકત અભયદેવસૂરિ માટે અક્ષરશઃ સત્ય છે.

અભયદેવનો પુરુષાર્થ સમજી આપણે એ દ્વારા પ્રેરણા મેળવીએ અને એને જ માર્ગે આગમોના ઉદ્ધાર સંશોધન સંપાદન અને તેમની અદ્યતન ઢબની આવૃત્તિઓને તૈયાર કરવા કરાવવામાં આપણા સઘળાં સાધન વાપરવાનો સંકલ્પ કરીએ તો આ ઉત્સવ,

આ સંસ્થાનું સ્થાપન અને આ મહાપ્રયાસ બધું સફળ ગણાય.

આ હકીકત તરફ સમગ્ર જૈન સંઘનું અને ખાસ કરીને કપડવંજના જૈનસંઘનું અને તેમાંય આ સંસ્થા માટે ધનનો ભોગ આપનાર શ્રીમાન વાડીલાલભાઈ તથા તેમનાં ધાર્મિક ધર્મપત્નીનું ધ્યાન ખેંચું છું. શિવમસ્તુ.

આ સાથે શ્રી અભયદેવસૂરિએ રચેલા ગ્રંથોનાં નામ અને તેમનું તેમણે પોતે જણાવેલું શ્લોકપરિમાણ આપી આ પ્રબંધ પૂરો કરું છું. શ્લોકપરિમાણ જોવાથી ખબર પડશે કે તેમણે એકલે હાથે કેટલી કેટલી વિપુલ રચનાઓ કરેલી છે.

ગ્રંથનામ રચના સમય સ્થળ શ્લોક પરિમાણ
વિક્રમ સંવત

અંગસૂત્ર	૧ સ્થાનાંગવૃત્તિ	૧૧૨૦	પાટણ	૧૪૨૫૦
ઉપરની	૨ સમવાયાંગવૃત્તિ	,,	,,	૦૩૫૭૫
વૃત્તિઓ:	૩ ભગવતીવૃત્તિ	૧૧૨૮	,,	૧૮૬૧૬
	૪ જ્ઞાતાસૂત્રવૃત્તિ	{ ૧૧૨૦	,,	૦૩૮૦૦
		વિજયાદશમી		
	૫ ઉપાસકદશાસૂત્રવૃત્તિ			૦૦૮૧૨
	૬ અંતકૃત દશાસૂત્રવૃત્તિ			૦૦૮૯૯
	૭ અનુત્તરૌપપાતિકસૂત્રવૃત્તિ			૦૦૧૬૨
	૮ પ્રશ્નવ્યાકરણસૂત્રવૃત્તિ			૪૬૦૦
	૯ વિપાકસૂત્રવૃત્તિ			૯૦૦

પ્રથમ ઉપાં. ૧૦ ઉવવાઈયસૂત્રવૃત્તિ ૦૩૧૨૫

ગની વૃત્તિ: ૧૧ પ્રજ્ઞાપનાતૃતીયપદસંગ્રહણી ૦૦૧૩૩

શ્રોહરિ

ભદ્રકૃત ગ્રન્થ: ૧૨ પંચાશકસૂત્રવૃત્તિ ૧૧૨૪ ધોળકા, ત્યાંના ધનપતિ

બ્રહ્મ અને નંદિક શેઠના

ઘરમાં રહીને બનાવી ૦૭૪૮૦

સ્તોત્ર: ૧૩ જ્યતિહુઅણુસ્તોત્ર થાંભણા ૦૦૦૩૦

૫૮૪૧૨

પરચૂરણ: ૧૪ પંચનિર્ગંથી

૧૫ ષષ્ઠકર્મત્રયસપ્તતિકાલાખ્ય

આ રીતે શ્રી અભયદેવસૂરિજીએ એકલે હાથે આશરે બધા થઈ ને સાઠ હજાર શ્લોક રચ્યા છે.

કપડવંજ

જે નગરમાં આ ઉત્સવ ઉજવાય છે તે નગર કપડવંજ પણ કાંઈ આજકાલનું નથી. કપડવંજનું નામ શાસ્ત્રના પાના ઉપર ચડી ચૂક્યું છે, અને અહીંનાં વતની શ્રાવક-શ્રાવિકાઓની ધર્મપ્રીતિનું વર્ણન પણ જૈનગ્રંથોમાં મળે છે.

આચાર્ય ^{૩૮}ગુણચન્દ્રે સંવત ૧૧૩૯માં પોતે બનાવેલા મહા-વીરચરિત્રની પ્રશસ્તિમાં કપટવાણિજ્યપુરનો જે ઉલ્લેખ કરેલ છે તે જ આ કપડવંજ નગર છે.

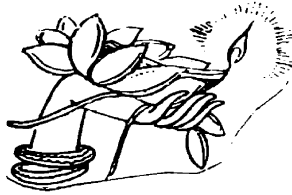
ગુણચન્દ્રસૂરિ લખે છે કે કપડવંજના વતની વાયડકુલના ગોવર્ધન શેઠ અને તેમનું વિપુલ કુટુંબ ભારે ધર્મપ્રિય હતું. તેમનામાં જૈનધર્મ પ્રતિ અસાધારણ ભકિતભાવ હતો. તેમણે ખાવન જિના-લયનું ભવ્ય મંદિર આ શહેરમાં ચણાવ્યું હતું એ વગેરે વગેરે વર્ણન કરીને શ્રીગુણચન્દ્રસૂરિ આપણા ધર્મનાયક શ્રીઅભયદેવસૂરિ તથા તેમના ગુરુઓ શ્રીજિનેશ્વરસૂરિ અને શ્રીબુદ્ધિસાગરસૂરિનાં નામો પણ બહુ સદ્ભાવ સાથે નોંધે છે. અને છેલ્લે તેઓ જણાવે છે કે અભયદેવસૂરિના શિષ્ય પ્રસન્નચન્દ્રસૂરિની ખાસ પ્રેરણા મળવાથી આ મહાવીરચરિત્ર કપડવંજમાં પૂરું બનાવી શકાયું છે. આ તો કપડવંજની પ્રાચીન જાહોજલાલી થઈ.

વર્તમાનમાં પણ જે શહેર આગમના અનન્ય ઉપાસક આનંદસાગરસૂરિજી તથા એવા જ આગમપ્રેમી શ્રીપુણ્યવિજયજી વગેરે મુનિઓનાં જન્મસ્થાનરૂપ છે અને સમતાવંત સાધ્વીજી શ્રીરતનશ્રીજી (પુણ્યવિજયજીનાં માતાજી) વગેરે અનેક સુશીલ સાધ્વીઓનાં જન્મ-

૩૮ જુઓ શ્રીવીરજિજિવચરિયની પ્રશસ્તિ શ્લોક ૬૪ થી.

સ્થાનરૂપ છે તથા જે શહેરમાં ધર્મભાવનાવંત સુઆવકો વાસ કરી રહ્યા છે તે શહેરમાં સ્થાપવામાં આવતી અભયદેવસૂરિ જ્ઞાનમંદિરની સંસ્થા આપણા શ્રમણસંઘમાં, શ્રમણીસંઘમાં, શ્રાવકસંઘમાં અને શ્રાવિકાસંઘમાં જ્ઞાનનો પ્રકાશ ફેલાવો અને સમસ્ત ગુજરાતની જનતાનું કલ્યાણ મંગળ થાય એવી સર્વોદયકરી પ્રવૃત્તિ દિન પ્રતિદિન કરતી રહો !

શિવમસ્તુ સર્વજગત : ।

પ્રકાશકનું નિવેદન

મારી અભિલાષા

મારામાં રહેલી અનેક ત્રુટીઓને અને તેને હઠાવવા જોઈતા યોગ્ય પુરુષાર્થની જાણથી મને મારામાં હરેક પળે ખામી દેખાવા લાગી ત્યારથી જેમ થોડાને કાબૂમાં રાખવા માટે એક લગામની અને એક ચાબૂકની જરૂર છે: તેમ મારા બિનકાબુ મનને (અને તેના વડે કરી આત્માને) આમતેમ રવડી જતું બંધ કરવા કોઈ પણ ઉપાય યોજવો જોઈએ: તેમ લાગતું હતું, જેથી આમ થવાનાં કારણો શોધી તેની દવા કરવાની કંઈ સૂઝ પડે. આત્માને શું શું આવરણો લાગેલાં છે, કેવા પ્રમાણમાં તેનો રંગ આત્મા ઉપર લગાડેલો છે, તે બધું જાણ્યા વિના એટલે કે શત્રુને અને તેના સ્વરૂપને ઓળખ્યા વિના આવા જ્યારે જસ્ત આત્મશત્રુ ઉપર લગામ કેમ ચઢાવવી તે વિચાર હરહમેશ રહ્યાં કરતો. જ્યાંએ એક જ મળતો કે જ્ઞાન કરવા આ બાબત તારે ઊંડા ઊતરવું જોઈએ.

વ્યવસાયમાં લાગેલો હું ઉંમરે પાકટ થતો જતો, ક્યારે કાળ ભરખી જશે તેની ખબર નથી, એવી જરાતરા લાગણી થવાથી હું જરા ચેત્યો અને તેના હિસાબે મને કર્મગ્રન્થ ભણવાની અભિલાષા થઈ અને આસ્તે આસ્તે એક સારી અને ધર્મના અંદરના મર્મ સમજાવી શકે તેવી પાઠશાળાની જોગવાઈની જરૂર લાગી.

આજકાલ ભણતર, મર્મ વિનાસમજે, માત્ર મોટે ભાગે પોપટીઆ જ્ઞાનરૂપ અપાયું જાય છે. આમાં સુધારો કરવાનો અને થવાનો ધણો અવકાશ છે. પણ વ્યવસ્થા અને તેને માટે જોઈતાં નાણાંની તંગી અને વિશેષમાં મોટે ભાગે આવા સંસારી માયાથી વિહોણા બનાવે તેવા જ્ઞાનની અંદર ન છુટકે પૈસા આપવાની લાગણી હોવાથી પાઠશાળાઓ ધણી પાંગળી ચાલે છે.

મારા ગામમાં આવેલી એક પાઠશાળા જે શેઠ મણિભાઈ સામળભાઈના નામથી ચાલે છે, તેને જો પગભર કરવામાં આવે અને તેને સ્થાયી બેસવા માટે મકાનની પણ જોગવાઈ કરવામાં આવે તો આ દિશામાં કંઈ સક્રિય પગલું ભરાય: અને જો તેમ થાય તો મારા ઉપર લગામ લગાવવાની જોગવાઈ થઈ કહેવાય: અને લગામ આવતાં મનને આનુજાનુથી ખેંચી થોડા ધણા પ્રમાણમાં પણ આ બાજુ વાળે અને ઉંમરે પહોંચેલો અને શરીરથી થાકી ગયેલો મારો જીવ આ તરફ સહેજે વળી શકે, તે વિચારથી મારી પાસે જે

કંઈ ધન હોય તેમાંથી થોડું ઘણું પણ આ રસ્તે ખરચી મારા આત્માને સદ્ગુણો વાળવા પ્રયત્ન કરવો તેવા વિચારો મારા મનમાં સતત ચાલતા હતા, તેવામાં સ્વ. ભાઈશ્રી ચીમનભાઈએ શ્રી. નવપદ્મની આયબીલની ઓળી કરાવી અને ઘણા પ્રભાવક આચાર્યો અને સાધુ મુનિરાજો અત્રે કપડવણજ આવી તે સમયે કપડવણજ શોભાવ્યું.

એ વખતે મને સાધુઓ પાસેના પુસ્તક સંગ્રહ માટેની જરૂરીઆત અને જરૂરીઆતના લીધે સંગ્રહ, સંગ્રહના લીધે માવજત અને છેલ્લે તેને સહીસલામત અને વખતસર ઉપયોગી બની શકે તેવી રીતે રાખી મૂકવાની જોગવાઈ, એની પણ મોટી આવશ્યકતા છે તેમ મને લાગ્યું,

રાતે તે જ વિચારે મને એક જ્ઞાનમંદિરની જરૂરીઆત છે તેમ સમજાયું. આથી મેં પાદશાળા અને જ્ઞાનમંદિર માટે સાથે જોગવાઈ કરવી તે નક્કી કર્યું, અને મેં તેને માટે રકમ જીદી મૂકવા નિર્ણય કરી દ્રુષ્ટ બનાવ્યું.

રકમ ઘણી ઓછી હોવાથી જમીન અને મકાન બેઠેની જોગવાઈ માટે પૂરતી તો ન હતી, એટલે જમીન સસ્તે મેળવવા વખત કાઢવો પડ્યો: પણ તે દરમિયાન કેટલીક રકમનું વ્યાજ સારા જેવું તેમાંથી મળ્યું. આ જમીન હદ્દ બરસના પટેલો મળતાં અને બધી મળી પચાસ હજારની રકમ ખરચી શકાય તેમ છે તેમ માલુમ પડવાથી, મકાનનું કામ શરૂ કરી દીધું.

મને જરૂર કોઈ શાસનદેવતાની સહાય હોવી જોઈએ, તેમ હંમેશાં લાગ્યા કરે છે. નહિ તો આ જ્ઞાનમંદિર માટે પરમ મહાજ્ઞાની અને નવાંગીના ટીકાકાર ૧૦૦૮ શ્રી અભયદેવસૂરીશ્વરજીનું નામ રાખવાનું મને ક્યાંથી સૂઝે? બીજા કોઈને પૂછીને કે બીજા કોઈના કહેવાથી મેં નામ રાખ્યું નથી. મને શંકા એટલા જ માટે થાય છે કે મેં કંઈ તેમના માટે વાંચ્યું નથી કે સાંભળ્યું પણ નથી: માત્ર અમારા કપડવણજમાં તેમણે પાછલા દિવસો ગાળી અત્રે જ કાળધર્મ પામ્યા, તે તેમનાં પગલાં હોવાથી જાણતો હતો.

મને શ્રદ્ધા છે કે જે શાસનદેવે મને આવી સહાય કરી છે તેજ હવે પછી પણ મને આ મકાનને “જ્ઞાનની પરખ” કે જે મારી મોટામાં મોટી અભિલાષા છે તે બનાવી દેવામાં સહાય કરશે જ અને અનેકોને તેમના પૈસાનો વ્યય આ તરફ વાળવા પ્રેરણા આપશે.

કપડવણજ

લી. સંઘસેવક.
વા. મ. પારેખ

મુદ્રક :

ગોવિંદલાલ જગશીભાઈ શાહ

શાહ હા મુદ્રણાલય

પાનકોર નાકા : અમદાવાદ